

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд на тема **„Молитвата в българската поезия от Освобождението до Втората световна война“**

от **Радостина Борисова Сотирова,**

докторант на свободна подготовка към Катедрата по българска литература на Софийския университет

за придобиване на научната и образователна степен **„доктор“** в Направление 2.1. Филология (Българска литература – Българска литература от Освобождението до Втората световна война)

Автор на становището: **проф. дфн Милена Кирова, СУ**

Дисертационният труд на тема „Молитвата в българската поезия от Освобождението до Втората световна война“, предложен за защита, е резултат на дълъг и упорит труд. Радостина Сотирова го започна скоро, след като се беше дипломирала в специалността Българска филология на Югозападния университет „Неофит Рилски“. Когато се появи при мен, тя вече беше избрала своята тема и от самото начало беше наясно с трудностите, които стояха пред нея. Разбира се, тези трудности се оказаха по-големи от нейните ранни предположения, при това по няколко различни причини.

На първо място стоеше липсата на по-цялостно, системно и задълбочено проучване върху молитвата в традициите на българското литературознание. Съществуваха отделни изследвания, но те бяха или частно исторически, върху малки отрязъци от историята на българската литература, или бегли наблюдения в по-скоро теоретичен аспект, главно в областта на старобългарската литература с религиозен характер. Всички те бяха проучени от докторантката и са сравнително подробно представени в нейния дисертационен труд.

Огромно количество работа изискваше обаче внимателното претърсване на българската литература в дългия хронологически диапазон между Възраждането (тъй като там все пак са корените на религиозното възпитание на повечето от авторите, писали поезия между Освобождението и Първата световна война) и края на Втората световна война. Сега вече съзнавам, че трябваше да се ограничим с по-малък отрязък от време, но в самото начало, когато беше утвърдена темата на дисертационния труд, никой не предполагаше колко обилен ще се окаже подходящият материал. Той продължи да „изниква“ от най-различни места; дори в този момент не може да се твърди, че докторантката е успяла да издири (ако не всичко, то поне приблизително) всичко, попадащо в обсега на нейната тема.

Издиреното, от друга страна, често се спотайваше в периодичната преса, без да е достигало до публикация в книга. Освен всичко друго, подходящи стихотворения бяха разпръснати в творчеството на автори, непопадали до този момент във фокуса на някакво по-сериозно литературноисторическо изследване. Такъв е например случаят с Любомир Бобевски, известен някога като творец, известен и днес, макар по съвсем различна причина: като куриозен автор на слаба, но обилна поезия. Именно този „презрян“ графоман се оказа изключително богат източник на произведения с молитвен характер, а това дава възможност да се направят интересни заключения за причините на неговата популярност през първата половина на 20 век.

Тематиката на дисертационния труд предопредели и втората трудност в неговата реализация. По една неписана, но упорита традиция се смята, че българската литература винаги е била бедна откъм религиозни мотиви. Това обаче се оказало неоправдано и прибързано заключение. Радосина Сотирова се постарала да изясни този странен, двусмислен казус: от една страна има много текстове, които са близки до формата и съдържанието на християнската молитва; от друга страна – съществува постоянна тяга към индивидуализиране на техния религиозен потенциал за някаква лично-конкретна цел. Този процес се вижда добре (и не случайно) тъкмо в творчеството на модерните поети, пораснали в сянката на краевековния индивидуализъм, популярен в европейската философия от последната четвърт на 19 век.

В резултат на популярното усещане за недостатъчност на християнското възпитание сред българските писатели (а и сред българския

народ като цяло), литературната наука у нас не е развила, поне не и в общоприети детайли, методология и концептуален апарат за дефиниране и анализ на литература с религиозна форма и/или съдържание. Наложил се докторантката да използва най-вече това, което успя да намери в преводната философия и теология, неизбежно за ситуацията – в неговия не най-пълноценен или системно наличен вид. При това положение и в хода на работата трябваше да бъдат изработвани български варианти на различни термини за явления из областта на религиозното творчество. Навярно не всички резултати от тези усилия са се оказали подходящи и подлежат на корекции от бъдещите изследователи. Все пак дисертационният труд поставя начало, което – дори да бъде надхвърлено или отхвърлено в някои посоки – остава приносно към изследването на една отдавна подценявана област в историята на българската литература.

Трета и много сериозна трудност, свързана с първите две, се оказва необходимостта да се диференцират и типологизират събраните поетически текстове. (За оценъчна йерархия не е ставал въпрос, тъй като преценихме, че тя е неподходяща както за методологията, така и за идеологията на настоящия труд.) Длъжна съм да подчертая, че Радостина Сотирова сама изработи и приложи в добре изразен системен вид типологията, на която се подчинява литературноисторическата част в нейния труд. Повече или по-малко добра, тя изцяло е постижение на нейните усилия. Оформена е под прякото влияние на жанровата система в християнската теория на молитвата, но това се дължи, съвсем не на последно място, на липсата, както вече казах, на теоретични усилия в тази посока, специфична за българската литература.

Все пак дисертантката положи много усилия, за да издири онези критически текстове, които даваха пример и насока за работа в конкретния случай: отделни изследвания на Мария Шнитер, Людмила Стоянова, Сава Сивриев, Елена Азманова, Димитър Ефендулов, Страшимир Цанов, Христо Недялков. Искан ми се да подчертая необичайния пиетет, с който Радостина Сотирова се отнесе към написаното от всеки български литератор. Тя издири, проучи и най-вече уважително цитира направеното до този момент, всичко онова, което успя да намери и което представлява рехавата българска традиция в тази тематична посока.

В съответствие с типологията, направена от докторантката, нейната работа е композирана в Увод, три основни глави и Заключение. Най-важна в случая е Глава 4, „Молитвени творби в българската литература в периода от

1878 до 1944 година“; тя, както се вижда от заглавието, обединява проучванията с литературноисторически характер и съответно е много дълга, почти двеста страници. Нейното присъствие придава на труда донякъде асиметричен вид, оправдан единствено заради необходимостта да се приложи една обща структурно-типологична схема към целия материал, събран в дългия период от близо седемдесет години. Със старанието да бъде прецизна докторантката е отделила осем типа молитвени стихотворения, а след това и вътрешно е разделила някои от тези видове, най-често според спецификата на някаква доминираща линия в тяхното съдържание. (Особено разнообразен и вътрешно разнопластен се е оказал първият основен тип: молитвени стихотворения, носещи съдържателните особености на каноничните църковни прототипи, но пък това е разбираемо, като се имат предвид предимно теологическите корени на предложената класификация.)

За мен лично най-интересен се оказа типът, назован „Модернистични молитвени стихотворения“. Тук и обектът на изследване е твърде просторен, тъй като повечето поети от първите две поколения на българския модернизъм са оставили творби, които в една или друга степен могат да бъдат определени като молитвени. Интересни са разсъжденията на авторката върху потребността на индивидуалистичното съзнание да използва структурни или съдържателни елементи от образци на ритуалната религиозна литература, защото тя има подчертано колективен (в структурно и функционално отношение) характер. Тук, разбира се, разсъжденията биха могли да бъдат и по-детайлизирани, и по-задълбочени. За съжаление, модернизмът представлява само една страна на литературната история, която трябваше да бъде обхваната, и това предопредели бързината, с която беше обърнато или необърнато внимание на различни интересни явления.

Своеобразен принос към историята на българската литература и особено към бъдещите усилия да се изследва влиянието на християнското слово върху българската поезия на 20 век представлява Приложението в края на дисертационния труд. То каталогизира всички поетически творби, свързани със смисъла и формата на християнската молитва, които успя да издири Радостина Сотирова в продължение на своя седемгодишен труд. Още веднъж бих искала да подчертая, че дълготрайните усилия, които тя положи, дадоха добър резултат и се превърнаха в истинска школа за нейното развитие като изследовател на българската литература.

Радостина Сотирова най-сетне, за разлика от болшинството изследователи, не е дистанциран наблюдател и безпристрастен анализатор на своя обект; тя съпреживя изследователската работа и в духовно-емоционален план; дисертационният труд беше роден колкото от желанието за научни постижения, толкова и от нейната интимна вяра в ценностите на християнския дух. Това му отделя специално място сред другите дисертации за придобиване на докторска степен.

В заключение на всички впечатления, които изложих дотук, и като финал на своето съучастие в изготвянето на този дисертационен труд, потвърждавам наличието на достойнства, които го правят напълно подходящ, за да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ на неговата авторка Радостина Сотирова.

30. 08. 2020

проф. дфн Милена Кирова